

ЕЛЕМЕНТИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОГРАМАХ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Чередніченко С. В.

У статті характеризуються варіативні програми виховання та навчання дітей дошкільного віку, що містять елементи культурологічної складової змісту дошкільної освіти. Показано, що культурологічна складова простежується в усіх змістових лініях освітнього стандарту – Базового компонента дошкільної освіти – і визначається з урахуванням особливостей регіону.

Ключові слова: культурологічна складова, культура, виховання дітей дошкільного віку, програми виховання і навчання дітей дошкільного віку.

В статье дана характеристика вариативных программ воспитания и обучения детей дошкольного возраста, что включают элементы культурологической составляющей содержания дошкольного образования. Показано, что культурологическая составляющая имеет место во всех содержательных линиях образовательного стандарта – Базового компонента дошкольного образования – и определяется с учетом особенностей региона.

Ключевые слова: культурологическая составляющая, культура, воспитание детей дошкольного возраста, программы воспитания и обучения детей дошкольного возраста.

The article describes variational programs of preschool education that contain elements of the culturological component of the content of preschool education. It has been shown that the culturological component belongs in all the content lines of the educational standard – the Basic component of preschool education – and its definition is influenced by regional peculiarities.

Key words: culturological component, culture, preschool education, preschool educational programs.

Постановка проблеми. В сучасних умовах відродження України особливо велике значення має культурологічна основа виховання дітей дошкільного віку. Сучасна система виховання має сприяти становленню особистої культури дошкільника яка ґрунтується на культурно-історичних цінностях своєї нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема виховання культури особистості розглядається в різних аспектах дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців: особистісно орієнтований підхід до виховання (І. Д. Бех, А. М. Богуш, О. Л. Кононко, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська); формування культури взаємин дітей дошкільного віку (Л. В. Артемова, А. М. Гончаренко); аспекти естетичної культури (В. Н. Дружинін, І. А. Зязюн, Л. М. Масол); елементи культури праці (Г. В. Беленька, З. Н. Борисова, С. А. Козлова, М. А. Машовець, М. І. Мельничук); формування особистості засобами національної культури (А. М. Богуш, В. В. Лаппо, Л. І. Кадирова, Л. І. Редькіна) та ін.

Мета статті. Проаналізувати висвітлення елементів культурологічної складової в умовах сучасних дошкільних закладів на основі аналізу варіативних програм виховання і навчання дітей дошкільного віку.

У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") відзначено важливість та необхідність повноцінного і всебічного розвитку дитини, в поєднанні родинного виховання та суспільного виховання, на засадах національної культури і духовності з урахуванням різноманітності національного складу та регіональних умов України. Наголошується на оптимальному поєднанні теоретичних і практичних компонентів, органічному зв'язку з національною історією, культурою, традиціями. Одним із основних шляхів реформування виховання є наповнення змісту виховання культурно-історичними надбаннями українського народу [5].

За Законом України "Про дошкільну освіту" вимоги до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти визначаються освітнім стандартом – Базовим компонентом дошкільної освіти [7, с. 5]. Дані вимоги мають осучаснюватися та переглядатися не рідше

одного разу на десять років. Попередній варіант Базового компонента було прийнято ще в 1998 р. Тому законодавчо зумовлена актуальність підготовки нової редакції Базового компонента [3, с. 2]. Оновлений Базовий компонент затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012 р. [3, с. 2].

Культурологічна складова змісту дошкільної освіти простежується в усіх освітніх та змістових лініях оновленого Базового компонента і визначається з "урахуванням особливостей регіону" [2]. Так, освітня лінія "Особистість дитини" передбачає створення бази особистісної культури дитини, формування культурно-гігієнічних навичок. Освітня лінія "Мовлення дитини" передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях. Оволодіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства. Освітня лінія "Гра дитини" передбачає розвиток у дітей творчих здібностей тощо. Але основний зміст культурологічної складової висвітлено в освітній лінії "Дитина у світі культури", що передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання [2].

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти в Інструктивно-методичних рекомендаціях "Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році" зміст дошкільної освіти реалізується через програми та навчально-методичне забезпечення, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. На сьогодні при організації освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, за рішенням педагогічної ради, рекомендовано використовувати наступні програми:

- програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі";
- програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт";
- освітня програма "Дитина в дошкільні роки";
- програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років "Дитина";
- регіональна програма розвитку дітей дошкільного віку "Українське дошкільля" [8].

Згідно з "Інструктивно-методичними рекомендаціями" ми зробили спробу проаналізувати висвітлення елементів культурологічної складової у практиці сучасних дошкільних закладів. Аналізу підлягали такі варіативні програми виховання і навчання дітей дошкільного віку: "Дитина", "Я у Світі", "Впевнений старт", "Дитина в дошкільні роки", "Українське дошкільля".

В оновленій програмі "Дитина" суттєво доопрацьовані всі розділи з "урахуванням сучасних тенденцій розвитку дошкільної освіти" [4, с. 13]. Дана програма побудована на принципах забезпечення зв'язку з традиціями народної педагогіки, фольклором, різними видами національного та світового мистецтва, літератури, культури; традицій країни, різних регіонів, національні особливості культури, які мають бути джерелами своєрідності, самобутності укладу дитячого садка..." [4, с. 20]. Відповідний навчально-виховний матеріал щодо культурологічної складової простежується у розділах: "Зростає особистість", "Прилучаємось до музичної скарбнички" тощо.

Культурологічні завдання висвітлено в підрозділах "Мова рідна, слово рідне" – дотримання культури рідної мови, культури спілкування, здобуття знань про людей і суспільство, культуру та ін.; "Граючись зростаємо" – збагачувати досвід дітей українськими народними іграми; "Чарівні фарби і талановиті пальчики" – прилучати дітей до культури свого народу; "Художня література", "Дитина в довкіллі" тощо. Провідне місце в програмі займає і народне мистецтво. Тематика занять тісно пов'язана з народними звичаями, традиціями і святами України ("Пишається над водою червона калина...", "Великодній кошик" тощо). Автори даної програми зазначають за необ-

хідність урахування регіональних особливостей України: Київської, Житомирської, Чернігівської та інших областей [4].

Програма "Я у Світі" реалізує особистісно орієнтовану модель дошкільної освіти за Базовим компонентом дошкільної освіти України. В сферах життєдіяльності "Природа", "Культура", "Люди", "Я Сам" простежуються елементи культурологічної складової, що позитивно впливають на формування особистісної культури дитини. Так, у програмі висвітлено завдання щодо формування уявлень про національну культуру, подано приблизний перелік усної народної творчості, з якими ознайомлюють дітей дошкільного віку: колискові, колядки та щедрівки, веснянки, купальські пісні, жнивтарські пісні, скоромовки, лічилки, загадки, народні казки та українські народні ігри. В сфері життєдіяльності "Культура" розкриваються завдання щодо ознайомлення дітей з національною та світовою культурою, з професіями, пов'язаними з культурно-мистецькою діяльністю тощо [1].

Із напрямів роботи за програмою "Дитина в дошкільні роки" щодо проблеми культурологічної складової у змісті дошкільної освіти є виховання духовності дитини, громадянської культури та національної належності.

В розділах програми "Розвиток особистості" акцентується увага на соціальній компетентності дитини (володіння різними формами і засобами спілкування з дорослими та однолітками, знання правил культури поведінки та ін.); "Естетичний розвиток дитини" – формування естетичного ставлення дитини до світу та художнього розвитку самої дитини [6].

На погляд авторів програми, "... етнокультурознавчий компонент не може бути представлений довільно вибраним змістом, як це практикувалося досі, а у вигляді системи тем:

- Всесвіт – людство – народ – "Я";
- минуле – сучасне – майбутнє;
- національне – загальнолюдське;
- краса у природі і людині, мистецтві і мові;
- духовна спадщина рідного народу і людства;
- найдавніші постаті в історії людства" [9, с. 19].

Своєрідність програми "Українське дошкільня" базується на елементах національної культури, народознавстві, етнопедагогіці. Програма вміщує чимало народознавчих відомостей та елементів національної культури у розділі "Рідний край". Дітей пропонується ознайомлювати з історією України, родинними стосунками, родинними традиціями в Україні.

Засвоєння завдань з розділу "Виховання основ культури поведінки та взаємин" та його підрозділах: "Взаємини в сім'ї", "Культура в побуті", "Спілкування", "Мовленнєвий етикет" та ін. формує у дітей соціальну компетенцію, культуру спілкування, культуру поведінки. Також культурологічна складова висвітлена в розділах "Образотворча діяльність", "Літературна діяльність", "Музична діяльність", де велика увага звертається на ознайомлення дітей з декоративно-прикладним мистецтвом, творами сучасних та "забутих" українських поетів та письменників, усною народною творчістю тощо [11].

"Впевнений старт" – програма для дітей старшого дошкільного віку. Програмою серед розвивальних, виховних та навчальних завдань, щодо культурологічної складової в змісті дошкільної освіти, зазначено: виховання базових якостей особистості, культури дитячих бажань, культури поведінки; залучення дітей засобами мистецтва до національної та світової культури; формувати загальнонавчальні вміння (культуру слухання, запитування, висловлювання, доведення, погодження, спілкування тощо) [10].

Таким чином, культурологічна складова змісту дошкільної освіти простежується в усіх проаналізованих програмах. Дошкільна освіта в цілісній системі освіти виступає основою цілеспрямованого і всебічного культурного розвитку особистості. Одним із провідних завдань, задекларованих програмами навчання і виховання дітей дошкільного віку, є збагачення культурно-освітнього потенціалу народу, формування національної культури, починаючи з дошкільного дитинства.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К. : Світич, 2009. – 430 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; авт. кол-в: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богінч та ін. – К., 2012. – 26 с.
3. Два важливі документи в дошкільлі // Дошкільне виховання. – 2012. – № 6. – С. 2–3.
4. Дитина : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол.: Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богінч та ін.; Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-тє вид., доопр. та доповн. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
5. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) // Освіта. – 1993. – № 44–46, грудень.
6. Дитина в дошкільні роки: Програма розвитку навчання та виховання дітей / наук. кер. проф. К. Л. Крутій; авт. кол.: А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський, Н. В. Гавриш та ін. – Запоріжжя: ЛІПС. ЛТД, 2000. – 268 с.
7. Закон України "Про дошкільну освіту". Закон України "Про охорону дитинства". – К.: Редакція журналу "Дошкільне виховання", 2001. – 56 с.
8. Інструктивно-методичні рекомендації "Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році" [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.vso-ippo.at.ua/doc/normativi/1_9-388.doc. – Назва з екрана.
9. Крутій К. Л. Концепція та методичні засади програми "Дитина в дошкільні роки" / Катерина Леонідівна Крутій. – 3-тє вид., стереот. – Запоріжжя: ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2004. – 392 с.
10. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт" / кер. проекту Б. М. Жебровський. – К., 2010. – 48 с.
11. Українське дошкільля: програма виховання та навчання дітей у дошкільних закладах / уклад. О. І. Білан, О. В. Дідух. – Львів: Простір-М, 1999. – 195 с.